

Militärstrategi – reflexioner över manövertänkandets principer¹

Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd I den 8 juni 2004 av överstelöjtnant Patrik Ahlgren

Under det senaste decenniet har de militära dominanterna i världen² utvecklat militära doktrinfamiljer. Familjerna eller doktrinråden omfattar ibland hundratals publikationer. Mindre länder som Nederländerna, Norge och Sverige har följt efter, om än i mindre skala. Gemensamt för dessa doktriner är att de anger manövertänkandet eller ”the Maneuverist Approach” som konceptuell grund. Den svenska försvarsmaktens doktrin utgör inget undantag. Enligt *Militärstrategisk doktrin* utgör manövertänkande den konceptuella grunden för Försvarsmaktens agerande i väpnad strid.³ Avsikten är att varje individ, oavsett nivå, skall beakta och reflektera över manövertänkandets principer inför lösandet

av uppgifter oavsett uppgiftens karaktär. Ett ställningstagande som vid en första anblick kan tyckas vara en kapitulation för den anglosaxiska världens teser om ”the Maneuverist Approach”. Men vad är egentligen manövertänkande och vilka teorier och motiv ligger bakom ett så kraftfullt ställningstagande som framförs i Militärstrategisk doktrin?

För att besvara frågorna kommer jag inledningsvis att motivera ställningstagandet med en återkoppling till krigets och konfliktens karaktär. Därefter fördjupar jag mig i de begrepp som utgör den principiella grunden för tillämpningen av manövertänkande. I avslutningen sammanfattar jag principerna, kopplar begreppen till insatsplanering och redovisar några konse-

1 Inträdesanförandet framfördes i juni 2004. Efter detta har doktriner för gemensamma-, mark-, luft- och maritima operationer fastställts. Dessutom har ytterligare studie- och forskningsresultat framkommit. Den kunskap som därvid tillkommit kan givetvis användas för att ompröva och ifrågasätta delar av de teser och teorier som legat till grund för det tidiga arbetet med utvecklingen av en svensk doktrin och som redovisas i detta anförande.

2 USA, Storbritannien och Frankrike.

3 *Militärstrategisk doktrin* Försvarsmakten 2002, s 81.

kvenser för Försvarsmaktens verksamhet. Avsikten med det senare är inte att komma med något heltäckande åtgärds paket utan mer att lyfta upp ett antal problemområden. Framställningen kommer att ske utifrån ett markoperativt perspektiv, men berör enligt min mening inte bara markstridskrafter utan också alla andra aktörer som samverkar med dessa i en operation.

De åhörare som av någon anledning fördjupat sig i *Militärstrategisk doktrin* kommer förmodligen få en känsla av igenkännande. Det är inte så konstigt, huvuddelen av texten i denna artikel är direkta citat ur doktrinen och det mesta av underlaget är hämtat från nämnda publikation med tillhörande arbetsunderlag. Om någon vill göra en källkritisk granskning av anförandet hänvisar jag därför dels till den referensförteckning som redovisas i doktrinen, dels till artikeln ”Försvarsmaktens insatsmetod – manövertänkande?”⁴

Konfliktens karaktär – motivet till valet av manövertänkande

Konflikter karaktäriseras av dynamiken i mänsklig växelverkan, med all dess potential för djärva handlingar och kreativitet, men också av oordning och osäkerhet.⁵ Mer allmänt kan man tala om konsten att uppfatta och behärska en växelverkan mellan viljor (vilket innebär att kampens förutsättningar ständigt förändras).

I kampen sker ett stort antal händelser som påverkar händelseförloppet och dynamiken i det mänskliga agerandet. Komplexiteten blir större när antalet samtidiga händelser ökar. Händelser kan vara relativt enkla men resultatet av parternas växelverkan blir snabbt komplicerat, svår-förutsägbart och okontrollerbart.⁶ Därmed omöjliggör krigets och konfliktens natur absolut säkerhet. Dynamiken i parternas agerande, konfliktens komplexitet och oförutsedda händelser, genererar ständigt den osäkerhet som kallas krigets dimma. Eftersom krigets dimma aldrig helt kan skingras erfordras en vilja och en förmåga att fatta beslut och agera under osäkerhet och kaotiska förhållanden.⁷ Behovet av denna förmåga framstår som än mer nödvändigt sett i perspektivet av erfarenheterna från de senaste tio årens stabiliseringsoperationer i bland annat Bosnien, Kosovo och Afghanistan. Erfarenheter som visar att motståndaren uppträder på kastavstånd, inte kan särskiljas från civila aktörer och ofta utelämnar enskilda soldater att ta beslut som kan få strategiska konsekvenser. Andra erfarenheter är att insatsmiljöerna kräver insatser med små och över en stor yta utspridda enheter och att intensiteten och karaktären i insatsen kan variera från kvarter till kvarter. Alltifrån humanitär hjälp till strid med hög intensitet.

Erfarenheterna visar också att de flesta

4 *KKrVAHT* 2. häftet 2001.

5 Op cit. Fotnot 3, s 16.

6 Ibid, s 18.

7 Ibid, s 19.

av dagens och de närmaste årens konflikter kräver och kommer att kräva insatser med olika delar av det spektrum av medel som står till buds, så kallade multifunktionella insatser. Det framstår också som klart att våld eller hot om våld som maktmedel är ett vanligt förekommande inslag. En framgångsrik hantering av sådana konflikter ställer särskilda krav på långsiktigt perspektiv och en helhetssyn som omfattar diplomatiska, ekonomiska, militära, civila och humanitära inslag. Konfliktlösning, försoning, förtroendeskapande åtgärder och institutionellt bistånd är tillsammans med militära medel väsentliga komponenter för att uppnå varaktiga lösningar.⁸ Sett mot den bakgrunden ter sig valet av manövertänkandets principer som rätt och riktigt då de omfattar principer för hur moraliska och fysiska faktorer på bästa sätt skall användas, inom ramen för en överordnad strategi, för att uppnå ett slutläge i en konflikt eller i en annan situation där militära medel används och oavsett om det är enskilt eller som ett medel bland andra.

Manövertänkandets principer

Nyckelorden i manövertänkandet är *avgörande, mål, indirekt metod och kritiska sårbarheter, initiativ och uppdragstaktik*.

Avgörande

All konfliktthantering handlar om att, för eller senare, nå ett avgörande. Ett avgö-

rande har skett när någon av de inblandade parternas mål har uppnåtts och den andra parten accepterat detta faktum. Avgöranden kan inte ske överallt i en konflikt utan endast i de situationer som direkt eller indirekt har betydelse för den ena sidans krigföringsförmåga.⁹ Genom att angripa, inte nödvändigtvis med militära medel eller med fysiskt våld, förutsättningarna för motståndarens krigföringsförmåga kan den reduceras eller omintetgöras. (Det förra torde vara alternativet för en nation eller en aktör med begränsade resurser.) Krigföring i syfte att förstöra motståndarens stridskrafter och andra fysiska resurser är den mest traditionella metoden, vilken kan jämföras med den USA-ledda operationen i Afghanistan där jakten på och nedkämpningen av terrorister just har detta syfte. Samtidigt kan insatser som riktar sig mot motståndarens moral och vilja vara såväl mer effektiva som stridseconomiska. Här kan återigen ett exempel från Afghanistan tjäna som exempel: de säkerhets- och återuppbyggnadsinsatser som bland annat ISAF medverkar i. På samma sätt kan ett agerande som inte omfattas av motståndarens konceptuella ram ha avgörande betydelse i en konflikt.¹⁰ Målformuleringen som anger vad som ska uppnås blir därför central i manövertänkandet. Utan tydligt mål ökar risken för missriktade insatser. Det leder också till bristande insikt om konsekvenser av eget handlande.

⁸ Ibid, s 34.

⁹ Krigföringsförmåga bygger på fysiska, moraliska och konceptuella faktorer.

¹⁰ Op cit. Fotnot 3, s 77.

Mål

Strategens eller operatörens viktigaste roll är dels att fastställa målet för insatsen eller operationen, dels att klargöra hur avgörandet skall ske. Det förstnämnda skall ange de politiska eller militära förhållanden som skall råda när insatsen eller operationen kan avslutas.¹¹ Det senare skall ange vilka tyngdpunkter och avgörande punkter som skall påverkas eller angripas. Manövertänkandet utgår ifrån att konflikten karaktäriseras av att två eller flera aktörer försöker påtvinga varandra sin vilja. Syftet med kampen är att bryta motståndarens vilja till fortsatt konfrontation. Strävan blir då att uppnå ett avgörande genom att skapa och utnyttja en situation som medför en tillräcklig grad av moralisk upplösning hos motståndaren så att denne förmås att acceptera de villkor man vill påtvinga honom.¹²

För att komma vidare är det nödvändigt att uppehålla sig en stund vid begreppen *tyngdpunkt* och *avgörande punkt*.¹³ Två begrepp som är starkt kopplade till aktörer i konflikt med varandra och den spelplan konflikten utspelar sig på. Clausewitz menade att ett avgörande kom till stånd genom att övervinna tyngdpunkten i motpartens

motståndskraft.¹⁴ Han definierade också tyngdpunkten som ”ett centrum av kraft och rörelse, på vilket allt beror”. Denna definition är helt central för de teorier som framställs i *Militärstrategisk doktrin*. För att förstå manövertänkandets principer krävs insikt om att den kraft som menas är tyngdkraften, att Clausewitz i sina resonemang i åttonde bokens fjärde kapitel tar sin utgångspunkt i gravitationslagen¹⁵ samt att avgörandet ska ske genom att motståndaren förlorar jämvikten. Gravitationslagen anger att tyngdkraften utgår från en kropps (massas) tyngdpunkt. Är kroppen en sfär utgår kraften från dess centrum. Gravitationslagen kan därför användas för att beskriva två aktörer i konflikt. Förskjutna ena partens tyngdpunkt kommer han ur balans, kraften riktas från motståndaren och avgörandet är ett faktum, temporärt eller beständigt. Uteblir tyngdpunktsförskjutningen har båda parterna kvar balansen och kan fortsätta att agera. Konflikten övergår i ett utnötningskrig, kortare eller längre, där den med överlägsna resurser, eller störst massa, förr eller senare vinner. Kanske något att beakta innan beslut att medverka i långvariga stabiliseringsoperationer tas.

11 NATO AJP-01 (B) Ratification draft 2, para 308.

12 Op cit. Fotnot 3. s 15.

13 I *Militärstrategisk doktrin* förklaras att tyngdpunkt avser den eller de faktorer på vilka parterna i en konflikt baserar sin förmåga till kamp

14 von Clausewitz, Carl: *Om kriget* (1991), s 606.

15 Clausewitz levde under upplysningstiden och kan antas ha varit starkt påverkad av Newtons teorier när han formulerade sina militärteoretiska teser. Detta antagande stärks också av det flitiga användandet av begreppet friktioner. Ett fenomen som definitivt kan kopplas till gravitationslagen.

De brittiska militärteoretikerna JFC Fuller (1878-1966) och B H Liddell-Hart (1895-1970) utvecklade Clausewitz teorier och beskrev en rörlig krigsföring riktad mot motståndarens svagheter. Tesen var att motståndaren kan besegras utan att dennes huvudstridskrafter behöver nedkämpas. Avgörandet skall uppnås genom att lamslå motståndarens vilja att föra kampen snarare än att förstöra dennes resurser. Fuller menade att svagheten ligger i motståndarens organisation och de institutioner som stödjer dess verksamhet. Kan svagheterna utnyttjas kan följaktligen tyngdpunkten påverkas. Därmed kan det försiktigt antas att han likställer organisationen med en kropp med tyngdpunkt. Stor vikt läggs därför vid att åstadkomma en fysisk eller psykologisk tyngdpunktsförskjutning. Detta skall ske genom angrepp på ett antal *avgörande punkter*. Idén lanserades av Liddell-Hart 1927 som en slutsats om vilken vinnande strategi eller metod som tillämpats under de olika slag och krig han studerat. Nås framgång vid dessa avgörande punkter förskjuts tyngdpunkten successivt så att motståndaren kommer ur balans. Genom en grundlig analys av motståndarens styrkor och svagheter kan tyngdpunkter fastställas och avgörande punkter identifieras. Därmed kan också tydliga slutmål och delmål utformas samt aktiviteter som leder mot målet klarläggas. Kunskapen om motståndaren eller

aktörerna i ett operationsområde är därför vital om manövertänkandet skall kunna tillämpas.

Indirekt metod och kritiska sårbarheter

Manövertänkandets första grundprincip utgår således från att det är möjligt att med mental och fysisk manöver undvika konfrontationer där motståndaren är stark och istället systematiskt utnyttja dennes svagheter, att med en indirekt metod via avgörande punkter tvinga fram ett avgörande. Den indirekta metoden är därför ett viktigt verktyg för att, med begränsningar i resurser, kunna uppnå mål i olika typer av konflikthantering. Metoden skall i fysisk mening resultera i vägen med minsta motstånd och i psykologisk mening den minst förväntade.¹⁶

Förskjutningen av styrkeförhållande, för att skapa en så fördelaktig situation som möjligt, är det fundamentala. Detta kan följas av upplösningen av fiendens styrkor, antingen utan strid eller i samband med konfrontation. Det senare kan exemplifieras med samordningen med den Norra alliansen i Afghanistan för att störta talibanregimen, där förskjutningen både var fysisk, i och med att styrkeöverlägsenhet skapades, och psykologisk, i och med att stödet för regimen minskade. Om möjligheter till ett avgörande skapas innan motståndaren återskapat sin förmåga eller lägesuppfattning, kan avgörandet

16 Op cit. Fotnot 3, s 83.

följa direkt av desorganisering eller av fortsatt kamp med fördelaktiga styrkeförhållanden.

Även om budskapet i manövertänkandet förespråkar att en indirekt metod skall användas där så är möjligt, utsluts det inte att en direkt metod tillämpas. Direkt metod kan dock ses som en konceptuell motpol. Förenklat kan det sägas att den som använder direkt metod strävar efter att angripa motståndarens identifierade tyngdpunkt stället för att påverka densamma via avgörande punkter. I praktiken innebär de flesta insatser att en kombination av indirekt och direkt metod tillämpas.¹⁷

För den som tillämpar manövertänkande räcker det inte att identifiera avgörande punkter. Kraftsamling måste ske vid de avgörande punkter där också möjligheterna att uppnå ett avgörande är goda. Punkter där avgörande kan nås till vår fördel benämns *kritiska sårbarheter*. Nyckeln till framgång är att med samordnade insatser på alla nivåer söka nå avgörande vid dessa. Kritiska sårbarheter behöver inte vara fysiska. De kan utgöras av en situation, förmåga eller moralisk faktor. I princip kan motståndarens tyngdpunkt i sig vara en kritisk sårbarhet.

Kritiska sårbarheter kan sällan identifieras på förhand. De är på grund av konfliktens natur dynamiska fenomen och merparten uppstår, och försvinner, under konfliktförloppet. En del uppkommer som

ett resultat av vårt eget agerande, i strävan efter att förskjuta styrkeförhållandena. De kan också uppstå indirekt som en följd av andra faktorer och oförutsedda händelser (friktioner).¹⁸ Här återkommer kopplingen till gravitationslagen. När två krafter möts uppstår friktioner. Händelser som kan vara positiva eller negativa för endera parten. Allmänt kan sägas att det är de små enheterna, de enskilda individerna som är i kontakt med lokalbefolkningen, i stridskontakt eller i stridskontakt med upprorsmakare som först varseblir kritiska sårbarheter eller resultaten av friktioner. Situationer som kan resultera i att hela situationen måste omvärderas och nya handlingsalternativ utarbetas. I regel beror utfallet av just de enskildas förmåga att agera och tillvarata den uppkomna situationen. Att tillämpa den indirekta metoden innebär att konsekvent utnyttja möjligheter till framgång när de uppstår. Jämför här med mediareporteringen om den amerikanska soldat i Irak som inför ett hot från deltagarna i ett begravningsståg istället för att värja sig med våld, vilket skulle ha kunnat leda till en ytterligare upptrappning av våldet i Irak, väljer att deeskalera situationen genom att ta av hjälm, solglasögon och vända kolven upp. Ett agerande som i den situationen låg väl i linje med det strategiska slutmålet. Slutsatsen är att konfliktens dynamik kräver att aktörerna har flexibilitet och kreativitet för att kunna

¹⁷ Ibid, s 84.

¹⁸ Ibid, s 85.

anpassa sig till nya lägen. Detta leder till manövertänkandets andra grundprincip: *det enskilda initiativet*.

Initiativet

Manövertänkande kräver mer än enstaka initiativ från de högsta cheferna. Det krävs enskilda initiativ på samtliga nivåer. Då begränsas motståndarens möjligheter att utnyttja sin styrka. Riktas, då tillfälle ges, samordnade eller enskilda insatser mot kritiska sårbarheter, riskerar opponenter hela tiden nederlag. Om initiativet inte förloras, annat än temporärt, försätts han i ett tillstånd av reaktion och parering.¹⁹

Ständiga initiativ och oväntade handlingar är inte bara det effektivaste sättet att nå verkan mot motståndaren, utan också ett effektivt skydd mot hans åtgärder. Detta för att denne får svårare att förutse våra dispositioner och handlingar. Visserligen medför det i dagens och framtidens insatsmiljöer, med korta ”stridsavstånd”, relativt låg skyddsnivå och stor inverkan på tredje part, också stora risker. Soldater tvingas ta beslut på osäkert underlag, vilket kan försätta dem i stor fara, men är målet för verksamheten tydligt och riktlinjerna tillräckligt breda, finns förutsättningar för att de löser uppdraget. Förutsättningen för detta är att det finns en atmosfär och en ledningsmetod i organisationen som stimulerar viljan att ta initiativ och minimerar

omständigheter som begränsar eller hämmar individuellt agerande.²⁰ Det leder till manövertänkandets tredje grundprincip: *uppdragstaktiken*.

Uppdragstaktik

Manövertänkande och dess tillämpning anmodar, oavsett om det rör tredje eller fjärde generationens krigföring, ett högt tempo där uppdraget, situationen och chefers vilja utgör grunden för ledning av insatser. Kravet på samordning säkerställs i första hand genom en i grunden gemensam lägesuppfattning och att uppdragets syfte, inom ramen för angivet mål, tydligt förmedlats.²¹ Denna decentraliserade beslutanderätt kan innebära ett mer effektivt användande av resurser och kompetenser, en inneboende förmåga att kunna lösa oförutsedda problem och säkerställa att verksamheten leder mot målet, oavsett om friktioner uppstår, informationsbrist råder eller samband med högre chef bryts. De situationer då detaljerad styrning eller avvaktnen på detaljerad styrning i en uppkommen konfrontation är enligt min mening mycket få och skall ställas mot effekten av en konsekvent tillämpad uppdragstaktik. Det är individen i den lilla enheten som utelämnas att värdera läget, ta besluten och agera. Den förmågan kan inte skapas selektivt och på kommando.

¹⁹ Ibid, s 88.

²⁰ Ibid, s 86.

²¹ Ibid, s 90.

Avslutning

Manövertänkandets principer

Manövertänkandet är ett förhållningssätt för hur man löser problem inom ramen för en övergripande strategi där användande av våld eller hot om våld ses som en nödvändig komponent i konflikthanteringen. Kärnan i manövertänkandet består i att en tyngdpunktsförskjutning och därmed ett avgörande kan åstadkommas med fysisk eller psykologisk manöver. Grunden för manövertänkandet är därför dels att tillämpa den indirekta metoden och utnyttja kritiska sårbarheter, dels att ständigt sträva efter initiativet, vilket underlättas av uppdragstaktik.

Planering och ledning av insatser

Planering är inte bara en process som klarar ut vem som skall göra vad och när det ska göras. Syftet med planeringen är också att skapa förståelse för uppdraget och dess syfte. I processen ingår också att formulera en tydlig idé om hur uppgiften skall lösas. Begreppen tyngdpunkt och avgörande punkter utgör ett stöd i en bedömandeprocess som leder till ovanstående. Genom fastställandet av tyngdpunkt och avgörande punkter underlättas klarlägganden av slutmål, delmål och aktiviteter. Det är dock viktigt att förstå att valet av tyngdpunkter och avgörande punkter är ett självständigt val. Chefen fastställer. Om valet är rätt eller fel lämnas till eftervärlden att värdera. Det innebär vidare att planeringsförutsättningarna kan komma att

förändras, efterhand som resultaten från genomförda insatser får effekt.

Konsekvenser för framtiden

Beslutet att manövertänkande skall vara Försvarsmaktens konceptuella grund innebär inledningen på en lång process där en rad verksamhetsområden bör ses över och vid behov reformeras. Bland annat måste vår utbildning av värnpliktiga redan från början inriktas till att stimulera enskilda initiativ och ansvarstagande. Övningar bör mer inriktas mot att hantera oförutsedda händelser och friktioner över längre tidsperioder. Korta momentövningar med begränsat utrymme för kreativitet i genomförandet är i det sammanhanget inte att föredra. Längre övningssekvenser där chefer och soldater delar vedermodor bidrar också till att skapa det förtroende dem emellan som är så viktigt i dagens insatser.

På motsvarande sätt bör den grundläggande officersutbildningen också förändras. Redan här måste den teoretiska grunden för manövertänkandets tillämpning studeras för att sedan tillämpas i övningar, gärna i samverkan med dels de stridskrafter som understödjer markoperationer, dels de civila aktörer som kan tänkas uppträda på markarenan. Detta bör sedan vara ett genomgående tema i den fortsatta officersutbildningen. Det räcker emellertid inte att öva detta någon enstaka gång per år för att upprätthålla förmågan hos officerare och soldater. Svaret till att finna tillräckligt med övningstillfällen kanske kan lösas med att utöka redan befintligt samarbete med

NATO eller Finland. På motsvarande sätt kan ett skandinaviskt samarbete skapa en tillräcklig förbandsmassa²² för övning av brigadchefer, divisionschefer, kårchefer och stabsmedlemmar på motsvarande ledningsnivåer.

Lednings- och stabsmetodiken i organisationen²³ bör också stödja tillämpningen av manövertänkande. Metodiken bör anpassas så att den verkligen skapar förutsättningar för vår strävan efter initiativ och nyttjande av indirekt metod. Ledarskapet bör också tillåta att individer på de lägsta

nivåerna, inom ramen för angivet mål, ges förtroende och handlingsutrymme att agera efter eget omdöme. Givetvis skall verksamhet kontrolleras, givetvis skall genomförd verksamhet rapporteras, givetvis finns inspektionsrätten kvar, och uppdragstaktiken betyder inte att ansvar kan delegeras bort eller att den underordnade väljer sina uppdrag själv. Hemligheten är tydlighet och att aldrig förlora målet ur sikte. Detta trots att vägen mot målet ibland vindlar hit och dit eller till och med försvinner.

22 Med detta menas inte förband med full organisationsstyrka utan en minsta kritisk massa som kan åskådliggöra de oförutsedda händelser och friktioner som kan uppstå i markoperationer.

23 Här avses hela organisationen och inte bara de delar som förbereder sig för eller genomför insatser.

Summary**Military Strategy – Some Thoughts on the Principles of Manoeuvre Warfare**

Inaugural lecture presented to the Land Warfare Section of the Royal Swedish Academy of War Sciences on 8 June 2004 by Lieutenant Colonel Patrik Ahlgren

The decision to use a manoeuvre warfare approach as the conceptual base for use in the Swedish Armed Forces is the beginning of a long process of transformation.

The consequences are that the education and training of our conscript personnel must be reviewed and, from the very beginning, include components stimulating individual initiative and creativity. Exercises should also be longer and more directed towards the unpredictable and the management of frictions so that commander and soldier alike can share hardships and create the confidence necessary between them. Our basic officer training and education must follow the same pattern. Young officer cadets should learn the theories behind the various concepts and then put their knowledge into practice, if possible in cooperation with supporting arms and branches and civilian organisations. This mix of theory and practice should be a theme permeating all levels of education. But it is not enough to practise only during training or even a few times a year. It must be a continual process. The problem is to

find the opportunities. A solution may be an expansion of the already established cooperation with NATO or Finland. Another solution could be a joint Scandinavian venture to set up a force large enough to train higher commanders and staff members at brigade, divisional and corps levels.

The principles described are not only to be used for training purposes and in actual combat situations. It is necessary to use them on all staffs, irrespective of the tasks set. Therefore, staff methodology and procedures must be adapted so that they can support individual initiatives. Leadership should also enable officers at lower levels of command to feel confidence and to be given freedom of action within established parameters. Activities must, of course, be checked and reported on. But it does not mean that responsibility can be delegated or that subordinates can choose tasks by themselves. The secret of the successful use of the principles of Manoeuvre Warfare is to keep the objective in sight, even if the road is winding or lost sight of.